

K. k. Akademie der Wissenschaften, Philosoph.-histor. Classe Band CXXII, 1890.

[Դրամ] — Հայութն Զ: — Թրգմ. «Հայութն Ան» 1890, թ. 12:;

38. Տամանյան Գ — Начальная книга русского языка для армянских тюль. Են. Գ. Փուլանանց. Տրո. Նիկ. Տէր-Ղեղութեան: Տփ. 1890, տպ. Յ. Վարդ. 25կ:

39. Paschkoff, Lydie — Le v'ayet de Trébizonde: Revue polit et litt. (bleue.) Tome XLVI, N. 12. pp. 870—8.

[Փաշկոֆ] — Ցափարժնի զաւուս:

40. Quer durch Armen. Globus L VIII, N. 5. p. 68—77; N. 6. p. 88—87.

[Հայութնի աշխարհաց Ա. Ջն. ուղղորդթիմ:]

41. Radde Gustav — Karabagh. Bericht über die im Sommer 1890 im russischen Karabagh von G. Radde und J. Valentini ausgeführte Reise. (Peterm. Mitt. Erg.-H. 100.) Gotha, 1891, 56 S.

[Ռադե] — Ղարաբաղ: Տօնվածթիմ 1890 տպույտ ամսական անդրորթեան մը:

42. Раффи — Монахиня Խովոն, և Թռոթին Դոնիկա Պեչե, 1890, N. 47ff.

[Րաֆֆի] — Ուխտան միանձունք. Թրգմ. Յ. Ալեքսեյ:

43. Reinach, Th. — Nomes méconus: Revue des étud. gr. II, N. 5. pp. 94—96. N. 7. pp. 267—71. N. 9. pp. 88—92.

[Ռեյնաչ] Կայ անուանց վայ տեղեկութիւր:

44. Scherer Fr. — Die Melechitaristen in Wien mit einer kurzen Skizze über armenische Sprache und Literatur. Wien, 1890, 26 S.

[Շերեր] — Մելեխիտների և համապոտ տնտեսին այս լուսակ և ամսականութիւնների:

45. Schrumpf G. A — A first Aryan Reader. London 1890.

[Շրնումփ] — Արական լեզուներուց մեջ հայութն (20էշ) — Քառ. 1. Arm. 1890 N. 10:;

46. — Les Etudes Arménianes en Europe: l'Arm. I — III, etc.

[Մարգարիտ Արական ուսումնական մէջ: — Թրգմ. (անապահ)՝ Մուրճ., 1891, թ. 2, 3.՝ Բայազմական, 1891, թ. 5:]

47. Tesa E — Cose Armene: Istituto veneto di Scienze, Lettere ed Arti. Serie VII. Tomo I. pp. 897—921. Նախ առաջին Վенեցիա, 1890, թ. Antonelli, 25 pp.

[Տեսա Է — Հայական իրո: — Թրգմ. (Յամառութեա)՝ Բայազմական, է 376—384:]

48. — Ծառ օպարան: Սանդականուն (Յամառութեանեւ առցանցաց.) Թրգմ. յիտարեւ: Բայուս, 1890:

49. Ter-Mikaelian A . . Ein Hirtenbrief des arm. Katholikos Mekar I: Jahrb. d. protest. Theolog. XVI, N. 4. S. 306—336.

[Տեր-Միքայելան Ա — Երշաբերական թուրք Մակար Ա:]

50. Токсопъ А. — Историческая грамматика современного армянского языка города Тифлиса. Pétersb. 1890, XXVII, 263 pp.

[Տօքսոպս Ա առաջանական թիվականութիւն Տիֆլիս: — Պատմական թիվականութիւն Տիֆլիս: Արքան այս պարագնի: — Քառ. տպ. Մուրճ.:

51. Vambery H — Das Erwachen der Armenier: Alg. Ztg. 1890, N. 234—225. Bellage, 188, 189.

[Վամբերի Հ — Հայութ պարունակութիւն:]

→ 52. Virchow — Alterthümer aus Transkaukasien: Corresp. Blatt. Gesell. f. Anthrop. XX, N. 9. S. 184—8; N. 10. S. 187—9; Mittell. anthrop. Gesell. Wien, XIX, N. 4. S. 102—7.

[Վիրչով Հ — Հայութ պարունակութիւն:]

53. Wünsch J — Die Landschaften Schirwan, Chizan, und Tatiq: Mitt. der K. k. Geogr. Gesell. XXXIII, N. 1. S. 1—19.

[Վնշչ Յ Շիրվան, Խիզան և Տատիք զաւուս նորոց: — Թրգմ. «Հայութն Ան», 1890, թ. 8, 9:]

ԹՐՈՒՅՑՅՈՒԹԻՒՆ ՊՐԻՎԱԾՈՒ ԵՒ ԿՐՐԵՑՑՈՒՑՈՒՑ. ԵՒ

ՄԵԽԱՌԻՓԻՒՆ ԵՓԲԵՑԻ

Գիտուականն Յան, որ գլխաւորաբար հին և կեղծական մատենագրութեանց քննութեամբ կը զարի, շատ ժամանակէ ի վեր կը հրատարակէ նաեւ քննութիւն մը նոր կտակարամի կանոնին գտամութեան, որուն առաջին մասին երեք հասորը լցու անուած են արգելէ: Ի հրատարակութեան է երկրորդ մաս մ'ալ, յորում ի մէջ այլոց կը խօսի նաեւ միայն հայ մատենագրութեան մէջ գտնուող՝ «Պատրոսի առ կրթիմացին երրորդ անվաւեր գրութեան վայու: Ասոր հետ նաեւ ի հարկէ պէտք էր զանց չընել երիբանաց այն անվաւեր թղթոյն վայ գրած մէկնամիինը, որ նշյապէն միայն հայերէն կը գտնուի: Գիտականին այս գրութեան թարգմանութիւնն է հետեւեալը՝ հանգերձ ինչ թիողութեամբ:

ԱՆՎԱԵՐԱԿԱՆ ԹՐՈՒՅՑՅՈՒՆԻՒՆ ՊԱՏՐՈՍԻ

ԵՒ ԿՈՐՆՈԹԱՑԻՈՒՑ:

«Այսպիսի գրութիւն մը ձանօթ է Եւրոպայի 1644էն ի վեր, երբ նոյն ասեն Զիւռարակաց Անդաս խաւրուած հայ թերի ձեռագրէ մ'առեւ ինչ մն տաղեկաթիւններ տուալ լ. Ussher գիտականը: Հալէպէն եկած անթերի ձեռագրէ մ'ամրողը բնագիրը հրատարակեցին Վիստոնեան եղբարք՝ Լասիներէն եւ յունարէն թարգմանութեամբ հանգերձ Այս թարգմանութիւնը էր նոյն միայն հիմն արեւմտեան առաջանական բանականից մնաւ: Երիբ ընդարձակ մենագրութեամբ հրատարակեց իւր ուսումնասիրութեան արդիւնքը, զօր ըրած էր ի Ս. Ղազար Հ. Յարութիւն Ա: Աւելերեան Միիթարեան հօր աշակեցութեամբ: Այս գործոյն մէջ ամենէն յարդ

• Th. Zahn, Forschungen zur Geschichte des neutestamentlichen Canones und der altkirchlichen Literatur, I. Erlangen, 1881—1883.

• Կառ. II, p. 592—611: Der apokryphe Briefwechsel zwischen Paulus und den Korinthern.

• Կառ. Սիլոց Sylloge annotationum, p. 29 (Պարկերով և իրանութեան թղթունեւ հոյու) Oxon. 1644. Պարու մատու առաջանական բանականից մնաւ: Երիբ ընդարձակ մենագրութեամբ հրատարակեց իւր ուսումնասիրութեան արդիւնքը, զօր ըրած էր ի Ս. Ղազար Հ. Յարութիւն Ա: Աւելերեան Միիթարեան հօր աշակեցութեամբ: Այս գործոյն մէջ ամենէն յարդ

• Mosia Chorenensis hist. Arm. libri tres, London 1736, appendix, p. 371. Կառ. Ձեռագրէն պահպան որդիւնքուն առաջանական բանականից մնաւ: Երիբ ընդարձակ մենագրութեամբ հրատարակեց իւր ուսումնասիրութեան արդիւնքը, զօր ըրած էր ի Ս. Ղազար Հ. Յարութիւն Ա: Աւելերեան Միիթարեան հօր աշակեցութեամբ: Այս գործոյն մէջ ամենէն յարդ

ունեցողն է ուժ ձեռագրաց համեմատով թեամբ
եղած գերմաներէն թարգմանութիւնը¹ եւ այն
տեղեկութիւնքն, զոր կու տայ նցն ատեն չըրա-
տարակուած՝ մասամբ նաև զեր այժմ անփոփ
մնացած՝ հայերէն գրոց վրայ, որոնց մէջ կուռիմ
կը գտնուի այս թղթերէն: Յիշեալ ուժ ձեռա-
գրիք Աստուածառունըք են, որոնց մէջ այս
թղթին բառ կարգի զետեղուած է զաւողսի
կանոնական թղթերուն մէջ, եւ այն իրբեւ եր-
րորդ թղթին առ Կորնմացին երկրորդէն եաքը
եւ առ գաղատացին գրուած թղթէն յառաջ.
իսկ Միհմարեանց 1803ի հրատարակած Աստու-
ածառունին մէջ Յայտնելուն եաքը Անվա-
երականաց Բաւելուածին մէջ գրուած է. այս-
ինքն՝ մէկ կողմանէ Սիրաբայ, Գ (= Դ) Նզրի,
Մանսամէի Ազօթքին եւ միւս կողմանէ Հանգիստ
Յովշաննոց գրոց մէտուել²: Բայց Աստուածառունին
մէջ գրոց առած այս գիրքէն չի հետեւիք՝
որ հայ եկեղեցին երբեմն կերպապէս կանոնա-
կան Ա. Գրոց մաս կը ճանչնար զայս. Հայ եկե-
ղեցւց մէջ այնամի կրնային արժել այս թղթիք,
որչափ առ Լաւալիկեցին անտամբ եղալը Ա-
րեւմոնից մէջ: Աւելի նշանակութիւն ունի այն
պարագայ որ Հին ճաշցներու մէջ մուսոր գտած
է³, եւ աւելի եւ՛ որ է բարու թէսորու քոթեւ-
նաւոր լնդդէմ Մայրագումբեցոց գրած ճառին
մէջ կը գործ ածէ⁴: Կ'ընդունի վերջինն որ իր
ժամանակ Աստուածառունըք նորագրի ճեռա-
գրաց մէջ չէր գտնուեր այն, բայց կը յաւելու՝
մէջ նաև գրիքոր Լուսաւորի իւ ճառին մէջ
գործ ածած է⁵: Թեկողորու կը ջանայ ցուցընել
ասով՝ որ նաև Յիշուասի արիւն քրանելու կառըը
(Ղուկ. Իր. 44) անվաւեր չէ, ինչպէս Տիրեատի-
կոր կը պաշտպանեն, թէպէս եւ նոր ճեռա-

գրաց մէջ չի գտնուիր: Ուերեմ թէողոր ոչ մի-
այն համազուած էր թղթոց վաւեր ըլլալուն, այլ
նաև կանոնական կը նկատէր՝ բառիս վարդա-
պետական իմաստով: Այն որ նոր ձեռագրաց
դէմ հայ եկեղեցւց հիմնագրին ճոխութիւնն ի
մէջ կը բերէ, կը ցուցնէ որ պատմական հշմար-
տութիւնն մըն եր որ այս թղթերը հայ եկեղեցւց
մկզնաւորութեանց ժամանակէն մինւեւ իր ա-
ստեն անպատճառ եւ ընդհանուր տեսքութիւնն ի
կը համարուին: Ասոր Վրայ աստրակուսերու չենք:
Գրիքորի Լուսաւորիք ընծայուած գրութիւնն
Քոթեւնարութեան մէմնակ նոր կը կամաց ըլլալ:
Հայք նաև պայ թղթերը ընդհանուր են ասոնք,
եւ եթէ ծանօթ ալ ըլլալին երբեք, գնէ Նոր-
կապահանի հետ գործ չունեն: Ասկից հետեւ-
ցուց արգէն Խինք (էջ 71) ուղղութեամբ, որ
Հայք յԱսորուց առած պիտի ըլլան, ռաստի պայ
ժամանակի երբ ասորական եկեղեցին եւ ասորի
Աստուածաշունըք Հայոց վրայ ճոխութիւնունէն:
Ասոսի գնէ նախ քան զամն 500: Ինկը չէր
գիտեր միայն ամէն կանկածը լոյզին փարաոսող-
այն պարագայն թէ Ասորի դ գարսու իրենց
Աստուածաշունըք մէջ ունէն պայ թղթերը:
կամակածութիւն Զանձի մէջ գտնուած կողման
մինկատմանը (տես էջ 561), վասն զի բառական
չէ: Բայց պայ կոչուուր կը հաստատուի եւ իրբեւ
փաստ կ'արծէ անով՝ որ միայն հայերէն թարգ-
մանութեամբ առ մեզ հասած պայ թղթոյն
Մելինութիւն մը կայ Ա. Եփրեմէն՝ պաւզուի
թղթոց մէկնութեամ մէջ՝ իրբեւ բոլորպին հա-
մազօր վերջնոց, եւ այն մէշդ նցն դրիւք զոր
կը գտնենք գրութիւնն առած հայ ձեռագրաց
մէջ: Աւելի չետա իմ աղասիանք, զոր ըրած
չայց Ես հայերէնագիտաց⁶ մեզ, որ հայերէնի
անսեղեակ ենք՝ թարգմանութեամբ թէթենալի
սնել Ա. Եփրեմէնաց պայ ամերուգործը, պանպէն
ինչպէս Հ. Միլութ Ա. Աւգերեան եւ Կ. Մէտ-
արիկէր (G. Mösinger) ըօնի Ա. Եփրեմէն՝ Աւե-
տարակի Համբարքարացը⁷

(Անցնելու բառ անփա՞մ):

Հ. Յ. Տ.

¹ Խինք, էջ 7: Զ. Հայոց 1803ի հրատարակած կրիմ (մեծարիք է և փայլ թէթամբ) Աստուածառուն մէջ քրած
եր երորդ ամիսուական եռամարտէն, որ հայունն է կ'ը-
սուի Ա. Վայրի Պատրիարք Ա. Ապար կը ջանա անդ-
դիւնն թարգմանութիւն բուռն պայ գործածէն:

² Խինք, էջ 9: C. Fr. Neumann, Gesch. der arm.

Literatur, S. 38; Petermann: Prot. RE, V, 667: Գելեկր-

ման (էջ 668) կ'ըսէ թէ եռամարտ ամաս մէջ պայ թղթուց
ու կրիմթագու Բ. Թիթէն ու այսց մէջ պայ անուած ան-
դիւնը երաց կը դրուի Ասոր թղթիք ունենար ամիս Յա-
նուարին այսպէս բուռն եռամարտ ունենար մէջ Յանուա-

րին կը մասնակ անդիւնութիւն պայ Յանուարին 1877:

Եւ որուն փայ ճառէկ իւ համեմատ գրիքի մէջ:

Յ. Հ. Յ. Տ. Յ. Գամբան (Խ. Հայութ, էջ 14) երկու համ կը մէջ-

տես գործ:

³ Աւելքերան (Խ. Հայութ, էջ 16) կը խոս ձեռագրէ

առեւու. բայց այս թէթամբ համար լցու տառին եւ ի

գ Եփրեմիք, 1833: Հման: Փեթերման, էջ 669: Ապաման,

էջ 101:

⁴ Եպիքմիք Գրիգորի ընծառուած առ Կառապահած

խօսիք մէջ կուր մէ Աւայս երկրորդ թղթէն ու:

⁵ Ե. Կարու Երեւու բառ պաւզուի, (ըստ Խինք, էջ 15:

224): Գրիգորի ընծառուած փայ համայնային, էջ 15:

Յ. Հ. Յ. Տ. Յ. Գամբան:

⁶ Հման, գործոյ 1, 386, Ա. 2. Կ'երեւոյ թէ պա-
տութիւն պահպէս համբարքարան Եփրեմաց լինիսու-
թեամբ անուած ըլլալուն առական ի կը արտ ըլլալ:
Հման, Լարգար, Յաց. Const. apost. I, p. 46–50. Ա. Ա. Անդ-

ին անուած համբարքարան է Ա. Եփրեմաց թարգ-

մանութիւն գտնուած պայ Յանուարին մէջ ի Ա-

նդիւնիք, 1836, Հար. Գ. էջ 116–123:

Յ. Հ. Յ. Տ. Յ. Գամբան: